

A Munkák és napok-ból

A munka esztétikai kategóriái

Egész életemben kalapácsforgató mesteremberek között éltem. Nagy fizikumú herkulések és vékony dongájú, gyermektestű munkások között. Szívbeli barátaim, bizalmasaim közülük kerültek ki. Láttam számtalan versenyüket is, tudom, hogy a termelékenység nem az izmok erejében rejlik. Sok iparágban az eredményes munka feltétele a jó kalapácsütés. A jó kalapácsütés pedig tehetség dolga, sajátos intelligencia dolga. Közöttük élve megfigyeltem és elemeztem is mozdulataikat kalapácsütés közben. Néha szinte beleláltam a gyors izomrándulásuk mechanizmusába, ami feszült-villanásnyi időre teljesen kitöltötte a tudatukat. A feszülő és lazuló izmok egymásra épülő, szigorúan szervezett akciósorozatától, ettől a látványos akciótól sokáig nem kutattam azt, ami nem az izmok erejében, rugalmasságában rejlik, azt a belső szándékot, ami mozgatta ezeket az izmokat.

Vándoroktató koromban 415 iparitanuló szakmai és emberi fejlődését kísértem figyelemmel. Ekkor vált lerázhatatlan gondomá az a valami, aminek a hatására a testi-lelki robotból szívesen végzett munka válik. Mi a munka belső tartalma, magja, mit azok a vonásai, amiknek a hatására a robotból, testi-lelki teherből élvezet, öröm és felszabadulás érzete válik?

Üzemi munkásként, vándoroktatóként, tanárként és alkotóművészként éltem át a munka szintjeit. A pusztá erőleadástól alkotófokig fejlődött bennem a munka. Úgy érzem, van róla mondanivalóm. Vallomást teszek a munkáról. A saját gyakorlatomból érzem, értem és magyarázom, hogy a munka esztétikailag is értékes humán tartalom, hogyan bontakozik ki. Nemcsak általánosságban beszélek a munkáról, de szoborban is, frásban is elmondom, hogyan feltöltött ötven év alatt a saját munkám a munka atributeival. Hogyan fejlődött bennem a munka a pusztá erőleadástól, érzelmileg feltöltve a legnagyobb öröm forrásává.

Vándoroktató koromban az üzemeket járva, néha minden porcikámban, minden érzékelőképességgel érzem a „munkát”. Néha döbbenet álltam: a bonyolult pergő-forgó lendületben nem a gépek mikromilliméteres pontossággal végzett értelmes mozdulatait láttam, a csatogó-búgó zakatolásban, olajszagban, zajban, dübörgésben nem a gőzkalapácsnak a kemény anyag szilárdságát legyőző erejét éreztem, de az óriási dinamizmus mögött feszülő valamit: erőt, akaratot, érzést, indulatot, állhatatosságot, emberlénységet éreztem meg. Érzékeltem az „embert” magát. Az üzemeket járva vált rögeszmémé, újfajta igényé bennem, hogy ezt a plasztikai formával elmondhatatlant is kifejezzem. Frásban is, rajzban is elemeztem ezt a nagy élményemet, az ember belső igazságát megrajzoljam, és felépítem magamnak a munka tökéletes modelljét. Az én kis maszkek lehetőségemmel egy üzemhez méltó szeretnék produkálni. Méltó módon azt adni, ami egy üzemet feszít; munkán, anyagon, technikán keresztül emberlénységet feltárni. Szeretnék eljutni az anyagalakítás határáig úgy, hogy a munkám minden eleme személyiségemnek is része legyen. Egyéni „módszert” teremtek, technikát, amivel behatolok egy nemes anyag belső tulajdonságaiba, hogy az anyagot humánnummal telítve, kihozzam annak minden lehetőségét. A munka maga és a munkához való viszonyom is tartalma legyen a művészetemnek. A technikában szeretnék közölni lényegeset magamról és a munkámról is. Nem plasztikai elemekben, hanem technikaiakban elmondani a munkám minden érzelmi kísérőjét, gyarapodó vagy ellobbanó indulataimat, a munkám hőfokát, örömet. Alkotásomban a munka teljessége tükröződik.

A régi, munkával kapcsolatos élményeim rendezgetése közben két munkaemlékem kísért. A

munka sok eleme hiányzik belőlük, de csonkaságukban is tanulságosak.

Nagyon régen történt. Mint öreg inas, kazánlemezeket szegecseltünk a mesteremmel. Pusztai bácsi, az a bizonyos „egyszerű kétkézi munkás” fogóba szorított fejezővel gömbölyítette a szegecsfejeket, és nekem nehéz szögben, fárasztó, bizonytalan tartásban kellett rávernem. A nehezen hozzáférhető helyen Pusztai bácsi nem tudta a fogóba szorított fejezőt forgatni, és egy természetes mozdulattal eldobta az acélfogót, és közben tartva alakította tovább a szegecsfejeket. A hosszú nyelű ráverővel teljes erővel kellett vernem a kében tartott keringő fejezőre. Közben verejtékben úszva gyötört a gondolat, hogy egy véletlen rezdülése, egy előre nem várt mozdulata Pusztai bácsi kezének, vagy a karjaim, az izmaim egy ütemének pontatlansága, esetleg görcsös rándulása, és Pusztai bácsi egy életre nyomorék.

A munkánk szakmai szempontból primitívebb volt a szakocáját faragó ömber munkájánál, mégis rengeteg emberi tartalmat reprezentált. A munkatársba vetett feltétlen bizalom, a munka érdekében a testi épség kockáztatása, egymásrattaltságban izmoknak, inaknak, mozdulatoknak egymásra épülő, egymást kiegészítő, pontos üteme. Amikor két ember testi-lelki működése egy-egyben, egy célra ötvöződik.

A munkánkban benne volt a munka egy-két elemének legmagasabb szintje, de hiányzott belőle a munka értékében való hit (pár szegecs gömbölyűsége nem érte meg a kockázatot). Volt benne katalizátorként esztétikai tartalom, de hiányzott belőle a sikerélmény és a munkaöröm. Rengeteg érzelmi eleme dacára csonka a munkánk modellje. Az érzésskálám alsó szintjén zaklatottság, félelem. Ezek gátolták a sikerélményt, és megfojtották a munkaörömet, ami az emelkedett, feloldó, felszabadító fázisnak, a kielégülésnek, megelégedettségnek a feltétele. Utést zavaró, kétarcú volt a szándékom is: első fokán, hogy „nes őrsek” Pusztai bácsi kezére, és csak a második fokán volt, hogy „őrsek” a fejezőre. A cél elé ékelődött egy energiát emésztő antimunka-elem.

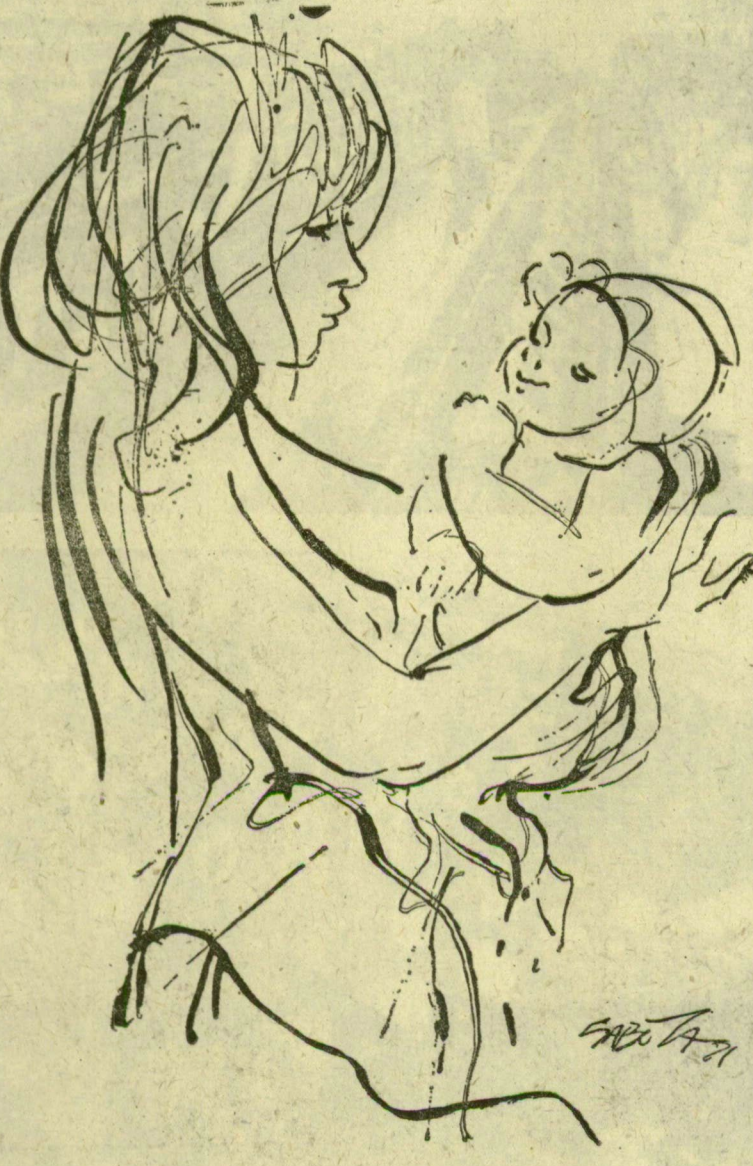
Az én munkamodellemmel szemben mit mutat Pusztai bácsi munkamodellje?

Pusztai bácsi (még mindig előtem van sovány, száraz alakja) óriási munkaenergiával rendelkezett. Állandó fűtöttsége adott lendületet a csoportunknak. Munkatónusának a vonala magasabban kezdődne az enyémnél. Őnként vállalta és viselte a kockázatot, tehát munkájának az erkölcsi értéke is nagyobb. Pozitív munkaelem lenne a munkatársába helyezett nagy bizalom. Nagyon áttekinthető volt a munkánkról és tisztában volt a céljával. Ezek is munkaelemek. Hogy a fűtőanyagot a napi tíz órai, könyörtelenül nehéz munkához honnan vette, nem tudom. Fel kell tételeznem, hogy szervezete megszokta már a napi tíz órai erőleadást és ez állandó készségi állapotát fejlődött benne. (Vagy már az élettartalekaival gazdálkodott.) Ez a szoros kapcsolódása a munkához is, eleme a modelljének. Körülbelül ez a nyolc elem adná ki Pusztai bácsi munkamodelljét.

Pusztai bácsi határozott, „természetes” mozdulatai bátorságot indukáltak belém. Figyelmem és mozdulataim tapadtak Pusztai bácsi mozdulataihoz. A mozdulatok itt egymást kiegészítő, egymást fokozó indukált elemek. Pusztai bácsi számított az ütem-érzésemre, én számítottam az ő egyenletes mozdulataira, amikhez minden idegerőmmel alkalmazkodnom kellett. A fizikai funkciók adoptáltak egymást és visszacsatoló rendszerben, ötvözetet képeztek.

Nem ilyen egyértelmű a munkánk érzelmi struktúrája. A mozgásbeli szabadság legmagasabb követelménye mellett a gátló elemek legmagasabb foka. Szélsőséges határeset az a munkánk, de éppen ez teszi elemezhetővé. Hogyan állt össze ezekből munka? Miért nem sportbravúr volt a tevékenységünk? Emberi viszony, erkölcsi jellemzők, érzelmi és fizikai momentumok belső szerves kapcsolata az értékteremtés tudatával avatta munkává. Érzelmi primátusa a közönlenség levő szép, emberi viszonyok volt. Ennek a viszonyoknak a megnyilatkozási módja az esztétikum, belső tartalma a munkánkknak. Ennek a viszonyoknak az erőterében ötvöződött cél, érzés, mozgás produktív tetté, munkává. Minden emberi munka mélyén megtalálható az esztétikum. Esztétikai elemek nélkül „munka” nincs.

TÁPAI ANTAL

SZABÓ ANDRÁS RAJZA

Lumpen

Azt hiszem, jól ismerem ezt az embert. Ugyanolyan ambícióval indult neki az életnek, mint akkor a legtöbb fiatal. Diplomát szerzett, tanított. Esze gyorsan váltott, modora kellemes volt, becsülték és tisztelték. Ha valaki akkor mondta volna, hogy lecsúszik, teljes meggyőződéssel kinevettem volna. Inkább abban reménykedtem, eljut majd hivatása csúcsára — hiszen juthatott volna.

Egyszer hallom, iszik. Másodszor hallom, elvált, elhagyta feleségét és szép gyermekét. Harmadszor azt hallom, nem ott dolgozik, hanem itt. Negyedszer: nem is itt, hanem amott, ötöd-ször viszont azt, hogy nem dolgozik. Beteg? Jelenét és jövőjét egyszerűen itta el.

Fázunk a gondolattól, hogy erről a kényes témáról beszéljünk. Valamikor lumpenproletárt emlegettek. Ha most csúszik ki valakinek a száján ez az összetett szó, azonnal helyreigazítja magát: lumpen elem. Nem stimmel össze mai szóhasználatunkban a lumpen és a proletár. Azért nem szeretünk róla beszélni, mert meggyőződésünk, hiányoznak azok a társadalmi és gazdasági körülmények, amelyek szinte törvényszerűen zulesztettek le emberi csoportokat. Ha ma vannak korhelyek, becsületben megcsúszott, gyöngye lábbon álló hitványok, kinek a számlájára írjuk? Ismerjük el nyugodtan, aki el akar zuhanni, el is tud.

Kit is illetünk mi evvel a jelzővel: lumpen? Azt, aki mindefféle munkát villámgyorsan tud elkerülni. Azt, akit azért nem vesznek leltárba egyetlen kocsmában se, mert onnan is kikopott, változtatja tehát hadállását. Célna a pohár. Ez az alja, de van más is. Olyan is, aki nem mond le a látszatról, okosnak, előkelőnek tűnik. Azt sokták mondani rá, olyan dumája van, a jéghegyet is megolvastatja. Melyik a veszélyesebb? Nehéz lenne különbséget tenni a kettő között.

Az első változat nem tudja elviselni, hogy a zsebében pénz legyen — viszi a kocsmába —, a másik viszont azt rühelli, ha üres a zsebe. Dolgozni is hajlandó az első, de csak addig, amíg a napi fejadag össze nem jön. Igényei alig vannak, inkább nem eszik, csak ihasson.

Társadalmunktól idegen ez az emberfaj, mondjuk, de akkor felelünk kell arra a nagy kérdésre, miért nem koptak már ki belőle? Nem koptak, az a gyanúm, itt-ott gyarapodik inkább a számuk. Meg lehet nálunk élni kevés munkából is? Ezen a színvonalon, igen. Aki ennyivel is beéri, egyre könnyebben megél. Honnan van ez a nagy elmentmondás? Az emberek többsége törekvő, képezi magát, és végzettségének, képességeinek megfelelő munkát szeret végezni. Van azonban egy csoport olyan munka is, amit gép nem végezhet egylőre, akárci viszont nem vállalja. Aki megcsinálja, megkéri az árát. Tudós professzor nem keres naponta annyit, amennyit egyszerű napszámmal zsebre lehet tenni. Az illetőt a társadalmi rang nem érdekli. Egészen jó ruhát is vehet magának szinte fillérékért, sőt örülnek is neki néhol, hogy van valaki, aki hajlandó elvinni tőlük. Kihízták vagy megunták.

Bementem egyszer egy házba, jámbor együgyűségemben azt hittem, sorsverte embereket találok benne. Biztosan betegek vagy nagyon öregek. Javakora-beli férfit, és korban hozzáillő nőt találtam, és annyi kutyát, hogy megszámlálni se tudtam. Az volt a szerencsém, hogy nem nyitott még ki a kocma, színjózan volt mind a kettő. A színt visszavonom, az örökös másnaposság régen elvitte a színüket.

Sokat számoltunk. Ha csak a férfi dolgozik, havonta tizenöt napot, csak tavasztól őszig, az asszony pedig kétszáz libát letelget, szintén tavasztól őszig,

családi jövedelmük jóval több, mint a mienk. Az asszonynak még némi rangja is van, mert ápolónő volt valamikor. Ő tudja legjobban, mit kell beletenni a lúd italába, hogy betegség el ne pusztítsa. Akár élen járó libatenyésztő kitüntetés is adhatnánk neki. A szomszédok akkor nevetik leginkább, ha viharlappával a lába között alszik az árokparton.

Ha hamis vágyánon kezdünk számolni, még melléjük is állhatunk. Libára és libamájra nagy szükségünk van, ez a ház exportra termel. A pénz innen megy vissza leghamarabb az állam zsebébe, egyetlen csapos visszacsapolja igen kis befektetéssel készülő szeszfelek áraként. Mégis rémüldöztem tőlük.

A másik fajta veszélyesebb, hiszen parazita. Sima beszéddel, furfangos ésszel szívja mások véréit. Kerítő, strici, házasságszédelgő, mondanám, ha nem tudnám, harmatoslelkű koros leányoknál már házasságot se kell szédelegni mindig, megtakarított pénzeszközük az első dorombolásra képesek odadni. Előbb-utóbb belefutnak a csalók a törvény markába, egy darabig kivonódnak a forgalomból, mégis figyelünk kell rájuk, és társadalmi jelenségeként kell kezelniük.

Nem merem gondolni, hogy ismerem a lumpen lélektanát, de azt hiszem, magános korhely nincsen. Olyan embert sokat ismerek, aki a világtól visszavonultan nagyot alkot, de elzárkózottan elzúllni, talán nem is lehet. Nem biztos, hogy társaik mindenben hasonlószerű emberek, alkalmi cimborák is lehetnek. Az első példában említett diplomás ember is így járt. Akikkel együtt ivott — lumpolásnak is mondhatjuk —, kialudtak a mámor, hazamentek bocsánatot kérni hitvesüktől, csak ő nem ment, hanem újbabkhoz csapódott. A napokban találkoztam vele, hajdan egészséges törekvéseinek a morzsája se maradt meg benne.

Súlyos előítéletektől vezérelve mentem el a Bodroghköz egyik falujának kis bugyrába néhány héttel ezelőtt. Az előítéletet hazulról vittem, de útközben is erősödött. (Egyik hatalmas iparvárosunkban estétől éjfélig anynyi lézengő és agresszív embert láttam, nem tőlük, inkább a jelenségtől kezdtem félni.) Na, ebből a bugyrból Pestre is, de még Tatabányára is járnak el férfiak dolgozni. Egy keménykötésű fiatal ember volt csak itthon, gyöngébb fizikumú öccsével és házat épített. Mindenről kérdeztem, ami csak eszembe jutott. Meg akar teledelni, azért építi a házat. A gyerekeit pedig mindenáron iskolába akarja járatni. Aki elértem, mindenkitől tudoktam, a gyerekekkel mi lesz? Az iskolára szavazott mindenki. A szülő ház anyókjája egyetlen díszekvése is az volt, hogy négy gyermekét taníttatta, és mind rendes ember lett.

Mondhatnánk, az iskola nem mindenható, hiszen diplomás emberünk iskolában egyáltalán nem szükködött, mégis elcsúszott, úgy, hogy lábraállni talán orvosi segítséggel se tud már, én mégis abban bízom, tanítóknak, tanároknak talán sikerül fölébreszteni a lumpenek gyermekeiben is az értelmes életre törekvést nem is csak a vágyát, hanem kemény akaratát. Az egészséges gyermeki ösztön elfordul a rossz utat választott szülőktől, és jobb példát keres. Hiábavaló azonban a pedagógus erőfeszítése igen sokszor, ha a gyárak munkaszervezete vagy a közvetlen munkatársak elfordulnak, vagy keserűen ingatják a fejüket, ha meg-megbotló társukat látják. Sok asszony keservétől, sok család állandó rettegésétől fordítjuk el fejünket, ha nem vesszük észre, hogy alattomos nyavalya szedi áldozatait akkor, amikor az értelmes életnek alapja is, távíata is van.

HORVÁTH DEZSŐ